

KANSALAISALOITE

lasten ja nuorten suojelemiseksi sosiaalisessa mediassa

Me allekirjoittaneet äänioikeutetut Suomen kansalaiset esitämme, että eduskunta velvoittaa asiaankuuluvat ministeriöt aloittamaan lainsäädäntötyön lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kasvun suojelemiseksi digitaalisten alustojen haitoilta ja alalla toimivien yritysten yritysvastuun vahvistamiseksi.

***

Älypuhelimet ovat tuoneet uudenlaisia mahdollisuuksia kaverisuhteiden solmimiseen ja yhteydenpitoon, uusien asioiden oppimiseen sekä vapaa-ajan viettoon. Älypuhelimilla käytettävät lukuisat applikaatiot ovat luoneet kokonaan uuden digitaalisen maailman, mutta valitettavasti tällä maailmalla on myös nurja puolensa. Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että nykymuodossaan erityisesti sosiaalinen media vaarantaa ja heikentää lasten ja nuorten hyvinvointia ja kehitystä. Vastuullisten digitaitojen opetus lapsille ja nuorille onkin noussut tärkeäksi aiheeksi vanhempien ja muiden lasten kanssa työskentelevien parissa. Digimaailman karikoissa suunnistaminen on kuitenkin lähes mahdoton tehtävä, kun samaan aikaan kansainväliset suuryritykset luovat entistä tehokkaammin riippuvuutta aiheuttavia sovelluksia omia tutkimustuloksiaan hyödyntäen ja etsivät uusia tapoja käyttää kuluttajilta keräämiään tietoja kaupallisiin tarkoituksiinsa. Nykytiedon valossa älylaitteita sekä digipalveluja tarjoavilla yrityksillä tulisi olla suurempi vastuu lapsille ja nuorille suunnattujen tuotteiden turvallisuudesta.

Suomi on valtiona sitoutunut turvaamaan lapsen mahdollisuudet hyvinvointiin sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Suomen perustuslaki velvoittaa julkisen vallan tarvittaessa ryhtymään lainsäädäntötoimiin tämän turvaamiseksi - myös digitaalisessa maailmassa.

Tässä kansalaisaloitteessa esitämme toimenpiteitä, joihin tulisi välittömästi ryhtyä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kehityksen turvaamiseksi.

Aloitteen liitteissä tuodaan esille tutkimuksia ja katsauksia, jotka perustelevat suojelutoimenpiteiden kiireellisyyttä ja tarpeellisuutta.

EHDOTETUT SUOJATOIMET

Ehdotamme mm. seuraavia toimenpiteitä:

- Suojaikäraja ja henkilöllisyyden varmentaminen
  - riittävän suojaikärajan asettaminen älypuhelimille sekä niiden tarjoamille digitaalisille alustoille samaan tapaan kuin nyt jo toimitaan muiden vahingollisiksi todettujen aineiden (mm. tupakan ja alkoholin myynti) tai riskiarviointikykyä edellyttävien toimien (mm. ajolupa, seksuaalinen kanssakäyminen, rahapelien pelaaminen) kanssa.
  - digialustojen ylläpitäjille tai niihin pääsyn tarjoaville laitevalmistajille velvoite varmentaa luotettavalla tavalla käyttäjän ikä ja henkilöllisyys samaan tapaan kuin nyt jo toimitaan mm. rahapelien kanssa.
- Prosesseihin liittyviä velvoitteita älylaitteen tai digitaalisen alustan tarjoajalle:
  - reagoida välittömästi raportteihin, jotka koskevat laitteen/alustan käytön kautta mahdollistuvaa häirintää tai väkivaltaisen tai muun vahingollisen materiaalin jakoa
  - asettaa selkeät prosessit kuinka haittaraaportteja käsitellään ja kuinka yritys toimii vahingollisen materiaalin poistamiseksi
  - jakaa avoimesti tietoa itse havaituista haitallisista vaikutuksista.
- Teknologiaan liittyviä rajoitteita ja velvollisuuksia:
  - Rajoitteiden asettaminen vahingollisiksi todetuille käytänteille kuten lisäilmoituksille (push notifications), automaattisille toistoille, loputtomalle selaamiselle (infinite scroll), lyhyelle ja nopeasti vaihtuvalle sisällölle (short-form content) ja mahdollisuuksille nopeuttaa katsomista esim. tupla-klikkauksella. Vaatimus tällaisten käytänteiden etukäteishyväksynnälle samaan tapaan kuin mahdollisesti vahingollisten ruoka- tai lääkeaineiden kanssa toimitaan.
  - Velvoite alan yrityksille:
    - avata algoritmeja, jotta riippuvuutta aiheuttavat tai muuten haitalliset algoritmit ovat helpommin havaittavissa ja niiden käyttöönotto estettävissä ainakin lasten ja nuorten osalta. Vaatimus tällaisten käytänteiden etukäteishyväksynnälle samaan tapaan kuin mahdollisesti vahingollisten ruoka- tai lääkeaineiden kanssa toimitaan.
    - säätää älypuhelimien ja digialustojen käyttäjäasetukset lähtökohtaisesti käyttäjää suojeleviksi - ei yrityksen taloudellista tai muuta hyötyä edistäväksi.
    - estää tuntemattomien henkilöiden/ryhmien mahdollisuus ottaa yhteyttä lapseen tai nuoreen digitaalisten alustojen välityksellä.
  - Älypuhelinien käyttörajoitukset opetus- ja lastensuojeluyksiköissä sekä sairaalahoidossa
    - Älypuhelimille asetettava käyttökielto peruskouluissa (luokat 1-9.) koko koulupäivän ajaksi välitunnit mukaan lukien. Tästä poiketen käyttö voi olla mahdollista

pedagogisin perustein tai mikäli se on muuten lapsen edun mukaista ja välttämätöntä esimerkiksi diabetekseen liittyvässä hoidossa.

- Henkilöstölle oikeus rajoittaa päihde- tai muista nuoren hyvinvointia uhkaavista syistä huostaanotetun nuoren tai sairaalahoitoa vaativan nuoren älypuhelimien käyttöä, mikäli käyttö voi vaarantaa hoitosuunnitelman onnistumisen.
- Oikeus lain täytäntöönpanoa valvovalle elimelle järjestää alan yritysten riippumattomat turvallisuustarkastukset.

PERUSTELUT

Perustamme aloittemme lainsäädäntötyöhön ryhtymisestä lasten ja nuorten suojelutarpeella, jotta heidän oikeutensa tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen voidaan turvata.

1 DIGIMAAILMAN VAHINGOLLISUUDESTA JA SUOJAKEINOISTA

Selvitämme tämän aloitteen liitteinä olevissa katsauksissa tarkemmin tutkimustietoa millaisia älypuhelimien ja digitaalisen alustojen käyttäjiä lapset ja nuoret ovat (liite 1) sekä millaisille vaaroille ja negatiivisille vaikutuksille lapset ja nuoret mahdollisesti altistuvat älypuhelimia ja digitaalisia alustoja käyttäessään (liite 2). Huomioitavaa on, että lapset ja nuoret maksavat ruudulla vietetystä ajasta kaksinkertaisen hinnan, sillä ruudun äärellä vietetty aika on pois tekemisestä, joka olisi hyväksi heidän kasvulleen ja hyvinvoinnilleen. Nykylapset ja -nuoret leikkivät, liikkuvat, nukkuvat ja lukevat vähemmän ja viettävät fyysisesti vähemmän aikaa vuorovaikutuksessa ystäviensä ja lähimmäistensä seurassa.

Tiivistäen liitteiden 1 ja 2 sisältö voidaan esittää seuraavasti:

- Lapset ja nuoret altistuvat digitaalisessa maailmassa helposti ja toistuvasti materiaaleille, jotka ovat vahingollisia ja traumatisoivia; pahimmillaan tällaisen materiaalin välittäminen lapsille on kriminalisoitua.
- Lapset ja nuoret kohtaavat digimaailman alustoilla vihapuhetta, väärää tietoa, kiusaamista ja häirintää; jopa rikollisia tekoja.¹
- Älypuhelimien ja digitaalisten alustojen käyttämät koukuttavat mekanismit aiheuttavat voimakasta riippuvuutta muokaten lasten ja nuorten mielihyvämekanismeja, mikä vuorostaan on liitetty mm. heikentyneeseen oppimis- ja keskittymiskykyyn ja mielenterveyteen. Liiallinen ruutu-aika ja digimaailman alustat ovat yhteydessä monenlaisiin terveysvaikutuksiin aiheuttaen monitahoisia ongelmia ja myös lääketieteellisen diagnoosikynnyksen ylittäviä häiriöitä kuten syömishäiriöitä, masennusta, ahdistuneisuushäiriöitä, ADHD:ta.²

Liitteessä 3 tarkastelemme kansainvälisten alalla operoivien suuryritysten nykyistä toimintaa. Heidän tulee olla vastuussa tuotteidensa ja palveluidensa turvallisuudesta ja heiltä tulee edellyttää avoimuutta ja konkreettisia tekoja lasten ja nuorten suojelemiseksi.

Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista, mutta heidän on lähes mahdotonta hoitaa tätä tehtäväänsä jatkuvasti muuttuvassa digitaalisessa maailmassa. Suojaikärajojen asettaminen on useassa muussa yhteydessä osoittautunut tehokkaaksi tavaksi suojella lapsia ja nuoria. Nykyisiä ikärajoja ei valvota luotettavalla tavalla, siksi suojaikärajan todentamiseksi tunnistautuminen on tärkeää. Tunnistautuminen saattaa myös suojella lapsia ja nuoria vahingolliselta ja rikolliselta toiminnalta. Suojaikärajan asettamisen merkityksellisyyttä enemmän liitteessä 4 ja tunnistautumisen tärkeydestä liitteessä 5.

¹ <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/sosiaalisen-median-kaantopuoleen-tormaa-yha-useampi-lapsi-ja-nuori>

² THL:n Tiedä ja toimi -koonti pienten lasten ruutuajasta.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138567/THL_TjaT_Pienet%20lapset%20ja%20ruutu-aika%202.pdf?sequence=1&isAllowed=y

2 SUOMI ON VALTIONA SITOUTUNUT SUOJELEMAAN LAPSIA

Suomi on valtiona sitoutunut kunnioittamaan lapsen oikeutta kasvaa turvallisessa ympäristössä. Suomi on myös sitoutunut turvaamaan lapsen mahdollisuudet tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja ryhtymään tarvittaessa lapsen hyvinvoinnille välttämättömiin suojele- ja huolenpitotoimenpiteisiin - myös digimaailmassa.

Vetoamme **Suomen perustuslain 19. pykälään**, jonka mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Vetoamme myös **Suomen lastensuojelulain 2. pykälään**, jotta lain turvaama lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeleluun toteutuisi myös älypuhelimien kautta avautuvassa verkkomaailmassa.

Lisäksi vetoamme Suomea velvoittavaan **YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimuksen 4. artiklaan**, joka velvoittaa sopimusvaltiot ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Sopimuksen **3.2 ja 6 artiklojen** mukaan Suomen on varmistuttava siitä, että lapsella on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä turvallisesti ja oikeus saada osakseen hänen hyvinvoinnilleen välttämätöntä suojeleluja ja huolenpitoa. Suomi on sopimusvaltiona sitoutunut sopimuksessa asetettuihin velvoitteisiin kunnioittaa, suojella ja toteuttaa lapsen oikeuksia. Kunnioittamiseen liittyy velvoite varmistaa, että kaikki toimijat kunnioittavat lasten oikeuksia, myös yritystoiminnan yhteydessä. Suojelovelvoitteen mukaisesti Suomen on toteutettava kaikki tarvittavat toimet estääkseen myös yrityksiä loukkaamasta lasten oikeuksia tai myötävaikuttamasta loukkauksiin sekä tutkittava, ratkaistava ja hyvitetävä lasten oikeuksien loukkaukset, joihin yritykset ovat syyllistyneet tai myötävaikuttaneet. Toteuttamisvelvoite edellyttää Suomea sopimusvaltiona ryhtymään tarvittaessa mm. lainsäädäntötoimiin, jotka liittyvät lasten oikeuksiin vaikuttavaan yritystoimintaan.

Vetoamme myös **YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa valvovan komitean antamaan laajaan yleiskommenttiin nro 25 (2021)** digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista, jonka kohdan 36. mukaan *“sopimusvaltioiden tulisi varmistaa esimerkiksi kehittämällä, valvomalla, täytäntöönpanemalla ja arvioimalla lakeja, säädöksiä ja käytäntöjä, että yritykset täyttävät velvollisuutensa estää verkkojensa tai verkkopalveluidensa käyttö tavoilla, jotka aiheuttavat tai myötävaikuttavat lasten oikeuksien loukkauksiin”*.

Vetoamme myös **komitean yleiskommenttiin nro 16 (2013)** lainsäädännöstä keskeisenä välineenä varmistettaessa, ettei liikeyritysten toiminta haittaa tai loukkaa lapsen oikeuksia. Asiakirjan mukaan on *“välttämätöntä, että sopimusvaltioilla on asianmukaiset oikeudelliset ja institutionaaliset kehykset, jotta ne voivat kunnioittaa, suojella ja toteuttaa lasten oikeuksia sekä tarjota oikeussuojakeinot tapauksissa, joissa näitä oikeuksia loukataan yritystoiminnan yhteydessä”* ja että sopimusvaltioiden on *“varmistettava, ettei yritysten toiminta haittaa lasten oikeuksia”*.

LIITE 1 LAPSET JA NUORET ÄLYPUHELIMIEN JA DIGIMAAILMAN KÄYTTÄJINÄ

Lapset ja erityisesti nuoret ovat erittäin innokkaita älypuhelimien ja niiden kautta avautuvan digimaailman käyttäjiä.³ Digimaailmalla tarkoitamme tässä dokumentissa some-, peli- ja muita digitaalisia alustoja sekä internetiä.

Suomessa älypuhelimien käyttö aloitetaan muuhun maailmaan verrattuna aikaisin: 5–6-vuotiaista suomalaislapsista jo noin 85 %:lla on käytössään älypuhelin.⁴

Digimaailman käyttäjät ovat digitaalisia alustoja luovien yritysten tulonlähde. Jokainen alustalla vietetty minuutti tuottaa rahaa sitä tarjoavalle yritykselle ja heidän intressissään on pitää käyttäjät alustalla mahdollisimman pitkään. Näin ollen sovellukset suunnitellaan tarkoituksella koukuttaviksi käyttäen taitavasti hyväksi erilaisia käyttöä lisääviä keinoja. Yksi koukuttavimmista on nopea mielihyvöpalkinto. Myös muut tunnereaktiot kuten vihaisuus ja ahdistus saavat pysymään puhelimella ja digimaailmassa pitempään. Siksi digimaailmassa käytetään tarkoituksellisesti voimakkaita reaktioita tuottavia algoritmeja.⁵

Nuoren vielä kehittymässä olevat itsesäätelytoiminnot vaikuttavat siihen, miten hän käyttää teknologiaa.⁶ Osana tervettä kehitystä nuoren tulisi oppia kasvattamaan kykyään vastustaa reaktiivisuutta. Olisi opittava harkitsemaan ja punnitsemaan vaihtoehtoja ennen välitöntä toimintaa. Kehitykselle erittäin tärkeää on myös oppia kuinka käsitellä mielihyvää. Digimaailman yltäkylläisen ympäristön houkutukset sekoittavat tätä kehitystä, kuten myös digimaailman käyttämät algoritmit.

Kouluterveyskyselyssä on todettu digialustoilla vietetyn ajan tasaisesti yleistyneen vuodesta 2017 lähtien kaikissa ikäryhmissä (4.-5. luokka, 8.-9. luokka ja toinen aste). Suomalaiset 10–14-vuotiaat käyttivät jo vuonna 2022 ruuduilla lähes 4 tuntia päivässä ja tästä huomattavan osuuden sosiaalisen median ja pelien parissa.⁷ Tänä vuonna julkaistun tutkimuksen mukaan 15–16-vuotiaat lukiolaistytöt käyttävät älypuhelimella lähes 6 tuntia päivässä ja tästä ajasta somessa reilut 4 tuntia.⁸

Liitteessä 2 käsitellään digimaailman vahingollisuutta laajemmin, mutta lapset ja nuoret kohtaavat usein ja toistuvasti haitallista sisältöä digitaalisilla alustoilla. **WHO:n koululaistutkimuksen** mukaan vuonna 2022 noin joka kymmenes nuori törmäsi päivittäin sosiaalisessa mediassa mm. virheelliseen tai vääriin tietoon, ulkonäköpaineita aiheuttavaan mediasisältöön tai päihteiden myyntiin.⁹

³ Unicef: Growing up in a Connected World. <https://www.unicef-irc.org/growing-up-connected>

⁴

<https://www.sttinfo.fi/tiedote/69944146/tutkimus-puhelimen-omistaminen-7-vuotiaiden-keskuudessa-ylsi-ensi-kertaa-100-prosenttiin-ja-oma-puhelin-yleistynyt-hurjasti-myos-56-vuotiailla?publisherId=1881>

⁵ <https://www.aivoliitto.fi/aivoterveys/artikkelit/kun-some-koukuttaa/#b7271e57>

⁶ <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/nuoren-aivojen-kehitys/>

⁷ <https://stat.fi/julkaisu/cl8jpicxx123r0bw2oxe42g8j>

⁸ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38772732/>

⁹ [https://www.sttinfo.fi/tiedote/69963347/valeuutisia-hairintaa-ja-ulkonakopaineita-ongelmat-sosiaalisessa-mediassa-ovat-osa-koululaisen-ark-
ea?publisherId=69817172&lang=fi](https://www.sttinfo.fi/tiedote/69963347/valeuutisia-hairintaa-ja-ulkonakopaineita-ongelmat-sosiaalisessa-mediassa-ovat-osa-koululaisen-ark-
ea?publisherId=69817172&lang=fi)

LIITE 2 DIGIMAAILMAN VAHINGOLLISUUDESTA

Useissa tutkimuksissa on liitetty liiallinen ruutu-aika ja digialustojen käyttö lasten ja nuorten lisääntyneeseen pahoinvointiin. Alla käymme läpi näitä selvityksiä ja tutkimuksia.

1. Addiktiivisuus, vahingolliset algoritmit

Sosiaalisen median runsas käyttö aiheuttaa riippuvuutta.¹⁰ Alustat käyttävät lapsille ja nuorille haitallisia algoritmeja, jotka kiihdyttävät riippuvuusikäytymistä mm. luonnostaan itseään vahvistavilla palautesilmukoilla. Tällä on toistuessaan voimakkaita ja arvaamattomia vaikutuksia aivojen ja muun keskushermoston kehitykseen ja terveyteen. Sovellukset toimivat ajoittaisen vahvistuksen -periaatteella: vastaukset ja tykkäykset edustavat säännöllisiä, arvaamattomia palkintoja, jotka saavat ihmiset haluamaan lisää. Mitä pidempään ja mitä suurempia määriä nuoret käyttävät sosiaalista mediaa, sitä todennäköisemmin tämä toiminta vahvistuu, ja sitä voimakkaampi on mielihyvä- ja riippuvuusmekanismeja muovaava vaikutus.

Algoritmit toimivat tehokkaasti: suomalaisnuorista 16% täyttää some-riippuvuuden kriteerit.¹¹

Riippuvuuden ja aivoterveyttä vahingoittavan vaikutuksen lisäksi palautesilmukan kautta toistuvasti avautuva maailmankuva ja ärsykkeet saattavat olla vahingollisia lapsille ja nuorille. Sosiaalisen median algoritmit luovat virheellisen mielikuvan asioiden yleisyydestä ja laajalle levinneisyydestä ja normalisoivat lapsen kokemaa ongelmaa tai ihannoimaa elämäntyyliä.

Saadakseen käyttäjän pysymään alustalla pitempään algoritmit on suunniteltu tuomaan sisältövirtaan asioita, joista käyttäjä näyttää kiinnostuneen - niin hyvässä kuin pahassa. Lapsen näkemä sisältövirta saattaa siis painottua suloisista eläinvideoista, mutta myös laihuutta tai ääriilikkeitä ihailevista tai ahdistuneisuutta lisäävistä julkaisuista. Eläinvideot tuskin aiheuttavat vahinkoa, mutta kun sisältövirta täyttyy esimerkiksi ahdistuneisuuteen liittyvistä julkaisuista, voi tämä olla alku negatiiviselle kierteelle. Sisältövirtaan saattaa algoritmien avulla nousta myös materiaalia, jota lapsi tai nuori ei ole toivonut näkevänsä, kuten konkreettisia neuvoja itsensä vahingoittamis- ja itsemurhatavoista.^{12,13}

Esimerkki sosiaalisen median vaikutuksista - myrkytystapaukset ensiavussa

Suomen yliopistosairaaloiden lastenlääkärit ovat tiedottaneet huolestaan ensiapuasemilla hoidettujen nuorten myrkytystapausten kaksinkertaistumisesta viime vuosina. Kymmenen vuotta sitten lasten myrkytystapaukset olivat pääosin pienten, alle 10-vuotiaiden lasten tapaturmaisista, vahingossa tapahtuneista myrkytyksistä. Vuosien 2017–2018 jälkeen tilanne on muuttunut: myrkytykset ovat siirtyneet nuorisoikäisiin ja vahingoista tahallisiin. Nuoruusikäiset tytöt ovat tänä päivänä yliedustettuina suomalaisissa sairaalapäivystyksissä hoidettujen lääkemyrkytyspotilaiden joukossa.¹⁴

HUS:n lastenpsykiatrian linjajohtaja, ylilääkäri Leena Repokari yhdistää Suomen ensiapupäivystyksissä viimeaikoina todetun nuorten lääkemyrkytysten rajun kasvun Tiktokissa

¹⁰ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9707397/>

¹¹ <https://www.hus.fi/ajankohtaista/lukiolaistyttojen-somen-kaytto-lisaa-ahdistusta-ja-yksinaisyyden-tunnetta>

¹² Yle loi tekoälyä hyödyntäen 13-vuotiaan tytön profiiliin Tiktokiin ja testasi millaista sisältöä kiinalainen sovellus näyttää masentuneelle. <https://yle.fi/a/74-20059318>

¹³ https://media.samaritans.org/documents/Samaritans_How_social_media_users_experience_self-harm_and_suicide_content_WEB_v3.pdf

¹⁴

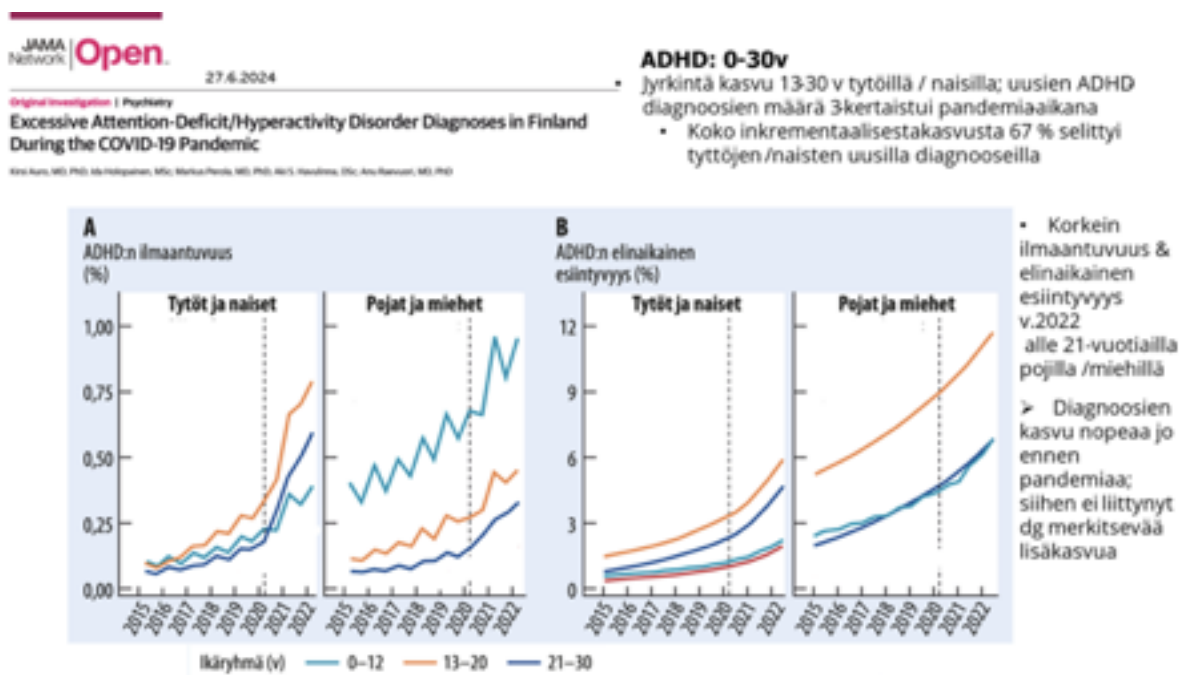
<https://www.hus.fi/ajankohtaista/nuorten-laakemyrkytysten-yli-kaksinkertaistuminen-kymmenessa-vuodessa-kertoo-tyttojen>

levinneisiin julkaisuihin, joissa välitetään yhä edelleen mm. kipulääke parasetamolilla tehtävää itsemurhavinkkiä.¹⁵

2. Keskittymiskyky ja oppiminen

Syvällisen lukutaidon harjoittelun näkökulmasta digimaailmassa ja ruuduilla käytetty aika on ongelma.¹⁶ Tänä päivänä joka viides suomalainen yhdeksäsluokkainen lukee niin heikosti, että ei saavuta edes yhteiskunnassa pärjäämiseen tarvittavaa lukemisen tasoa. Vähentynyt lukutaito näkyy myös muissa kouluaineissa.¹⁷ Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori Minna Torppa näkee tämän valtavana yhteiskunnallisena ongelmana: *“Lukutaito on oppimisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta niin tärkeää, että meillä on yhteiskuntana pakko turvata lukutaidon kehitys kaikille. PISA tuloksemme ovat kovassa laskussa, mikä ei ole ihme koska PISAssa vaaditaan paitsi lukutaitoa, myös lukemisen äärelle keskittymistä pidempään kuin mihin monet 15-vuotiaat tällä hetkellä ovat kykeneviä”*.¹⁸

Tutkijat ovat löytäneet linkin runsaan digitaalisten alustojen käytön ja aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöiden (kuten ADHD) välillä.¹⁹ Kuten muualla maailmassa, myös suomalaisten lasten ja nuorten vaikeaksi koetut keskittymisvaikeudet ovat kasvaneet ja tätä heijastavat myös viimeisen vuosikymmenen aikana moninkertaistuneet ADHD-diagnoosit ja niihin määrättyt lääkitykset (kuva alla, Auro ym. 2024, Raevuori & Auro, Duodecim, pääkirjoitus 09/2024).

Kvasikokeelliset tutkimukset Norjassa, Espanjassa ja Iso-Britanniassa ovat osoittaneet, että koko koulupäivän kattava älypuhelinparkki johtaa nopeasti oppimistulosten paranemiseen,

¹⁵ <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000010319606.html>

¹⁶ Altamura, L., Vargas, C., & Salmeron, L. (2023). Do new forms of Reading pay off? A Meta-analysis on the relationship between leisure digital Reading habits and text comprehension. Review of Educational Research, 00346543231216463. / Torppa, M., Niemi, P., Vasalampi, K., Poikkeus, A.-M., & Lerkkanen, M.-K. (2020). Leisure reading (but not any kind) and reading comprehension support each other - A longitudinal study across Grades 1 and 9. Child Development, 91(3), 679-1055. <https://doi.org/10.1111/cdev.13241>

¹⁷ Tiedelevi 4/2024. "Netti tappoi lukuinnon", haastateltavana Minna Torppa, kasvatustieteen professori Jyväskylän yliopistosta.

¹⁸ Haastattelu 10.9.2024

¹⁹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30027248/>

kiusaamisen vähenemiseen ja psyykkisen pahoinvoinnin kuten ahdistus- ja masennusoireiden lievittymiseen.²⁰

Viimeaikainen tutkimus on todennut myös yhteyden 8-9-vuotiaiden suomalaislasten lisääntyneisiin koulupoissaoloihin ja liiallisen puhelimitä ja digitaalisilla alustoilla käytetyn ajan välillä.²¹

3. Mielenterveys

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (”THL”) **vuoden 2023 kouluterveyskyselyn**²² mukaan suomalaisnuorten kokemana ahdistuneisuus, masentuneisuus, syömishäiriöt, itsetuhoiset ajatukset ja tarkoituksellinen itsensä vahingoittaminen ovat hälyttävällä tasolla, ja tulokset peilaavat kansainvälisiä tutkimustuloksia. Kyselyn mukaan kaikkien nuorten kokemana mielen hyvinvointi on yhä heikentynyt, ja merkittäviä ahdistusoireita kokee jo puolet 8-9 -luokkalaisista (14-15-vuoden ikäisistä) tytöistä. Kolmasosa 14-15-vuotiaista tytöistä kokee merkittäviä masennusoireita. Myös pojilla oireet ovat lisääntyneet.

Kouluterveyskyselyä kommentoineiden asiantuntijoiden mukaan ahdistusta kokevien nuorten kasvanutta määrää selittää mm. sosiaalisen median luomat paineet ulkoisesta menestyksestä ja saavutuksista, ulkonäöstä, sosiaalisesti suosiosta tai sen puutteesta ja elämän täydellisyydestä ylipäätään.²³

3.1 Itsensä vahingoittaminen

Suomen Lääkärilehdessä julkaistun tutkimuksen mukaan 13–17-vuotiaiden sairaalahoitoa vaatinut tahallinen itsensä vahingoittaminen on Suomessa vuodesta 2006 vuoteen 2019 tytöillä viisinkertaistunut ja pojilla 3,5 kertaistunut.²⁴

Itseen vähintään kerran vuoden aikana vakavasti vahingoittaneet 13-24 -vuotiaat suomalaiset nuoret: 2006-2019

²⁰ <https://www.unesco.org/en/articles/smartphones-school-only-when-they-clearly-support-learning>

²¹ <https://adc.bmj.com/content/109/7/570>

²² <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

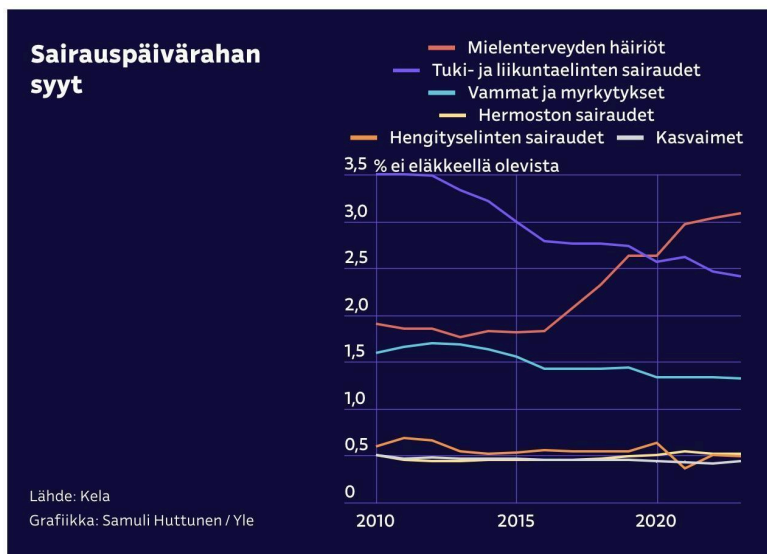
²³ <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>

²⁴ Pitkänen ym. 2024, Suomen Lääkärilehti

3.2 Sairauspoissaolot, työkyvyttömyyseläke

Työeläkeyhtiö Varman mukaan alle 35-vuotiaiden nuorten naisten mielenterveysperusteiset poissaolot ovat lisääntyneet huikeasti. Nuorille naisille maksettujen ahdistuneisuushäiriöihin perustuvien sairauspäivärahopäivien määrä on vuodesta 2005 lähes viisinkertaistunut. Syitä pohtiessaan Varman ylilääkäri Schugk nostaa esiin muun muassa sosiaalisen median vaikutuksen nuorten mielenterveyteen.²⁵

Mielenterveysperusteiset sairauspoissaolot ja työkyvyttömyyseläkkeet ohittivat tuki- ja liikuntaelinsairaudet johtavana syynä Kelan sairauspäivärahojen hakemuksissa vuonna 2018. Työkyvyttömyyseläkkeissä mielenterveys nousi johtavaksi syyksi tasaväkisesti tuki- ja liikuntaelinsairauksien kanssa viime vuonna.

Poissaolot ja varhainen työkyvyttömyys ovat iso yhteiskunnallinen ongelma niin inhimillisesti kuin taloudellisesti. Kelan tuoreiden laskelmien mukaan mielenterveyssyistä johtuvat sairauspoissaolot maksavat yhteiskunnalle vuosittain noin 1,3 miljardia euroa.²⁶

4. Vääristynyt oma kuva, syömishäiriöt

Sosiaalisella medialla on todettu olevan suora yhteys syömishäiriöiden hälyttävään nousuun. Tätä väittämää tukee 50 tutkimusta 17 eri maasta.²⁷ Sosiaalinen media syöttää kuvankäsittelyohjelmilla manipuloituja kuvia väärentäen todellisuutta täydellisistä vartaloista ja kasvoista. Somen virtaa seuraava ei välty vertailemasta itseään tähän epärealistiseen maailmaan, mikä on erityisen vahingollista omaa kuvaansa vasta luoville lapsille ja nuorille. Sosiaalisen median valtavirtaa ovat myös ruokavalioihin ja laihdutusmetodeihin liittyvät sisällöt ja nämä yhdessä vääristyneiden kauneusihanteiden kanssa ovat johtaneet nuorten keskuudessa laihuuden/lihaksikkuuden ihannointiin ja vakavimmillaan syömishäiriöihin ja anabolisten aineiden käyttöön.

Lapsia ja nuoria Suomessa hoitavat terveydenhuollon ammattilaiset kertovat syömishäiriöiden hälyttävästä lisääntymisestä ja oireilun pahenemisesta. Ilmiö on havaittavissa myös Helsingin yliopistollisen sairaalan (HUS) lasten- ja nuorisopsykiatrian yksiköissä, joissa

²⁵ <https://yle.fi/a/74-20109433>

²⁶ <https://yle.fi/a/74-20109433>

²⁷ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10032524/>

syömishäiriödiagnoosin saaneiden, hoidossa olevien potilaiden määrä on vuosina 2018-2021 lisääntynyt lähes 70 prosentilla. Kliinisen havainnon mukaan erityisen vaikeasti oireilevien syömishäiriöpotilaiden lukumäärä on ollut huomattavan suuri. Myös tahdosta riippumattomassa osastohoidossa olevien syömishäiriöpotilaiden määrä on suurentunut..²⁸

5. Väkivalta, seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö

Älypuhelimien kautta avautuvista turvallisuusriskeistä lapsille ja nuorille löytyy tietoa monella eri taholla:

- Seksuaalinen häirintä älypuhelimella ja/tai digimaailmassa on osa yhä useamman lapsen ja nuoren elämää: vuoden 2023 **THL:n kouluterveyskyselyn** mukaan 14-15-vuotiaista tytöistä lähes 40 % oli kokenut seksuaalista häirintää, pojista 23,8 %..²⁹
- Lapsiin ja nuoriin verkossa kohdistuva seksuaaliväkivalta on jatkuvassa kasvussa: vuonna 2023 **Pelastakaa Lapset ry:n Nettivihje** käsitteli vuoteen 2014 verrattuna yli nelinkertaisen määrän raportteja lapsiin netissä kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta ja siihen liittyvästä materiaalista.³⁰ Nettivihjeeseen raportoitu materiaali on järjestön mukaan raaistunut vuosi vuodelta.
- Digitaalisten alustoilla uusi ilmiö ns. sextortion eli lasten kiristäminen heidän itse ottamallaan seksuaalissävyyteisellä materiaalilla yleistyy hälyttävää vauhtia Yhdysvalloissa ja **Pelastakaa lapset ry:n** asiantuntija Mikko Ahtilan mukaan myös Suomessa.³¹ **Keskusrikospoliisin Lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunta -ryhmä** on havainnut myös ilmiön kasvun. Vuonna 2023 seksuaalissävyyteisellä materiaalilla kiristämistä on KRP:n tilastoitavien tietojen mukaan näkynyt Suomessa yli kaksinkertainen määrä edelliseen vuoteen verrattuna.³²
- Suomessa seksuaalista ahdistelua ja häirintää kokeneita nuoria auttava palvelu **Sua varten somessa** sai vuonna 2022 yli 3000 avunpyyntöä. Kohderyhmänä korostuvat lapset ja nuoret: avunpyynnöistä lähes kaikki tulivat alle 16-vuotiailta ja tyyppillisesti 11-14 -vuotiaalta tytöltä.³³
- Nuoria sosiaalisen median vaaroilta suojelevan ja auttavan **Someturvan** 2023 vuosiraportti kertoo, että heille tulleista yhteydenotoista 80 prosentissa joko ylittyi rikoskynnys (41 %) tai tilanteessa oli rikoksen uhka (39 %). Someturvan mukaan edellisvuoteen verrattuna näyttää siltä, että lasten ja nuorten sosiaalisessa mediassa kohtaamat tapaukset ovat vakavoituneet. Hälyttävää on, että eniten yhteydenottoja Someturvalle tuli 13-vuotiaiden ikäryhmältä.³⁴
- **Kansainvälisten tutkimusten** mukaan pornografiselle materiaalille altistutaan keskimäärin 12-vuotiaana, ja sitä kuluttaa yli 40% 10-17-vuotiaista lapsista ja nuorista. **Iso-Britannian hallituksen tekemän selvityksen**³⁵ mukaan 10 prosenttia 9-vuotiaista on nähnyt pornoa netissä, 27 prosenttia 11-vuotiaista ja 50 prosenttia 13-vuotiaista. 18-vuotiaista lähes 80 prosenttia on nähnyt netissä väkivaltaista pornoa. Suurin osa erityisesti nuorempien nettipornolle altistumisesta on tahatonta ja tapahtuu erilaisten sovellusten kautta, joissa

²⁸ <https://www.duodecimlehti.fi/duo16639/sy%C3%B6mish%C3%A4iri%C3%B6>

²⁹ <https://thl.fi/-/kouluterveyskysely-2023-lapsia-ja-nuoria-kuormittavat-monet-tekijat-selkeat-arkirutiinit-ja-ajoissa-saatu-apu-on-tarkeaa>

³⁰ <https://www.pelastakaaalapset.fi/ajankohtaista/nuorilta-kiristetaan-rahaa-alastonkuvilla-sextortion-ilmio-nakyy-nyt-myos-suomessa/>

³¹ <https://www.hs.fi/suomi/art-2000010557280.html>

³² https://www.pelastakaaalapset.fi/wp-content/uploads/2024/03/nettivihje_vuosiraportti_2023.pdf

³³ <https://suavartensomessa.fi/nuorten-ratkaisut-somehairinta/>

³⁴ <https://www.someturva.fi/blog/emergency-unit-annual-report-2023/>

³⁵ <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/resource/a-lot-of-it-is-actually-just-abuse-young-people-and-pornography/>

linkkiä klikkaamalla päätyy nettipornoalustalle. Somealustoista X (entinen Twitter) johdatteli pornon pariin helpoiten, sen jälkeen Instagram ja Snapchat, Moni pornografinen materiaali on Suomessa asetettu lailla kielletyksi alle 18-vuotiailta ja sen näyttäminen lapsille täyttää siten lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkit.

Lääkärit ovat raportoineet riskeistä, kun netissä pornolle altistuneet nuoret imitoivat siellä näkemäänsä omassa seksielämässään. Helposti saatavilla oleva porno käsittää usein toista alentavia ja toisen itsemääräämisoikeutta rikkovia tekoja, jopa suoranaista väkivaltaa - ja nämä muokkaavat nyt monen lapsen ja nuoren käyttäytymistä. **Iso-Britannian lapsioikeusvaltuutettu**³⁶ kertoo kuristamisen tulleen viime aikoina valtavirraksi nuorten seksielämässä. **Australiassa ja USA:ssa julkaistut tutkimukset**³⁷ viittaavat samaan. Tavanomaista ja erityisen traumatisoivaa on se, että tilanne tulee yllätyksenä eikä toiselta osapuolelta ole kysytty lupaa. Pahimmillaan tyttöjen on osoitettu saaneen toistuvista kuristusotteista pysyviä aivovaurioita.³⁸

- Lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista suuri osa saa nykyään alkunsa sosiaalisessa mediassa. Yhtenä kuvauksena tästä **Ylen MOT-toimituksen** raportti: MOT loi Snapchatiin useamman 10-13-vuotiaan valetilin ja ensimmäiset seksuaalisävyiset yhteydenotot saapuivat tunneissa. Viestin lähettäjät jatkoivat ahdisteluaan, vaikka valetilin haltija ilmoitti olevansa 10- tai 13-vuotias.³⁹ Suomalaisessa lehdistössä raportoidaan viikottain vankilatuomioihin yltäneistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvista rikoksista, jotka ovat saaneet alkunsa sosiaalisen median välityksellä. Tyypillistä on, että yksittäisen tekijän uhreina on useita lapsia ja nuoria.
- Nöyryytysväkivalta sosiaalisessa mediassa on tunnistettu uutena ja kasvavana ilmiönä niin väkivalta- kuin seksirikosten yhteydessä.⁴⁰ Nuorten väkivalta on yhä nöyryyttävämpää, raaempaa ja monimuotoisempaa, ja sillä haetaan tunnustusta julkaisemalla tallenteita pahoinpitelyistä somealustoilla.

Poliisihallituksen 2023 julkaiseman raportin mukaan nuorten ryöstörikokset ovat kolminkertaistuneet ja raaistuneet vuoden 2015 jälkeen, suurinta kasvu on ollut alle 15-vuotiaiden joukossa. Ilmiö ei ole paikantunut yksittäiselle maantieteelliselle alueelle, vaan koskee lähestulkoon koko Suomen aluetta, niin kaupunkeja kuin taajamiakin. Näissä väkivaltatilanteissa on olennaista, että tapahtuma kuvataan ja jaetaan sosiaalisessa mediassa.⁴¹

- **Tilastokeskuksen** loppuvuoden 2023 tutkimuksen⁴² mukaan erityisesti lasten ja nuoret kokema verkkoväkivalta ja -häirintä ovat olleet viime vuosina kasvussa. Tutkimuksen mukaan vihamieliset ja halventavat viestit kohdentuvat erityisesti nuoriin: tällaisia viestejä oli alle 25-vuotiaista naisista saanut peräti 78 % ja miehistä 61 %.

Tilastokeskuksen mukaan: *“Digitaalinen väkivalta on kasvava ongelma, jolla on kauaskantoisia seurauksia sitä kokeneille ja todistaneille, mutta myös laajemmin yhteiskuntaan, mikäli enää ei uskalleta osallistua keskusteluun eikä hakeutua julkisiin*

³⁶ <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/resource/a-lot-of-it-is-actually-just-abuse-young-people-and-pornography/>

³⁷ <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/article/2024/sep/02/i-think-its-natural-why-has-sexual-choking-become-so-prevalent-among-young-people>

³⁸ <https://www.frontiersin.org/journals/behavioral-neuroscience/articles/10.3389/fnbeh.2022.881678/full>

³⁹ <https://yle.fi/a/74-20079077>

⁴⁰ <https://yle.fi/a/74-20023585>

⁴¹ Nuorten ryöstörikollisuuden piirteet - Poliisin tietoon tullut ryöstörikollisuus vuosina 2015-2023.

https://poliisi.fi/documents/25235045/59586767/raportti_nuorten_ry%C3%B6st%C3%B6rikollisuus_julkinen.pdf/0690c6c1-0aeb-a4f8-0c65-a2e2dbfcaa93?t=1707379915528

⁴² <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/joka-neljas-kokenut-digitaalista-vakivaltaa-verkossa-yleistyvalla-ilmioilla-vakavat-seuraukset/>

tehtäviin tai virkoihin. Mikäli osan ääni näin hiljenee tai se hiljennetään, vaarana on yhteiskunnallisen keskustelun ja siihen osallistuvan joukon kaventuminen. Tällöin uhka demokratialle on ilmeinen.”.

Sosiaalisen median alustat ovat usein haluttomia yhteistyöhön lapsia ja nuoria suojellakseen, vaikka kyseessä olisi rikos. Esimerkiksi yllä viitatus Ylen MOT-toimituksen julkaiseman artikkelin mukaan Snapchat väitti, että se auttaa viranomaisia selvittämään näitä rikoksia, mutta MOT:n näkemien poliisin esitutkimateriaalien perusteella Snapchat ei luovuttanut poliisin tarvitsemia tietoja.⁴³ WhatsApp ei myöskään reagoi välttämättä vahingollisen materiaalin poistopyyntöihin: **keskusrikospoliisi** joutui joulukuussa 2023 tavoittelemaan julkisella tiedotteellaan vanhempia kertoen poliisin havainnosta lasten ja nuorten WhatsApp-ryhmistä, joissa on jaettu raakaa pornografiasta ja väkivaltaista materiaalia sekä lapsiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttömateriaalia.⁴⁴

Hälyttävää on tieto, että lasten ja nuorten verkkomaailmassa kohtaama häirintä ja kiusaaminen herättää heissä syyllisyyttä, ahdistusta ja häpeää, eikä suurin osa kerro kokemuksistaan koskaan aikuiselle.

6. Vihapuhe ja väärä tieto, radikalismi

Yhteiskunnallisesti merkittävää on myös sosiaalisen median alustoilla julkaistu väärä tieto ja vihapuhe. Lapset ja nuoret kohtaavat sosiaalisessa mediassa rasismia, ääriliikkeitä ja muita haitallisia materiaaleja, joiden perusteella he ainakin osittain muodostavat maailmankuvansa. Sosiaalisen median käyttämiä sisällön kelpoisuuteen ja sijoittelun määrittämiseen liittyviä algoritmeja saatetaan myös tarkoituksellisesti manipuloida mikä tehostaa väärän tiedon ja vihapuheen levittämistä.

Oikeusministeriön alaisen rikosentorjuntaneuvoston mukaan väkivaltaiset ääriyhymät kohdistavat yhä enemmän propagandaa lapsille ja nuorille tavoitteena radikalisoida alaikäisiä ja saada heidät mukaan väkivaltaiseen toimintaan. Neuvosto varoittaa: *”Jos kehitystä ei onnistuta pysäyttämään, tulee se vaikuttamaan väkivaltaisen radikalisoitumisen ja terrorismin uhkaan sekä yhteiskuntien vakauteen myös pidemmällä aikavälillä.”* Artikkelin mukaan kaikki Euroopassa toimivat väkivaltaiset ääriyhymät kohdistavat propagandaa, manipulointia ja rekrytointia alaikäisiin erityisesti sosiaalisessa mediassa ja digitaalisilla alustoilla. Radikaali-islamistiset ja väkivaltaiset äärioikeistolaiset ryhmät ovat mm. ”pelillistäneet” rekrytointiaan hyödyntämällä verkkopelaamista sekä pelialustoihin liittyviä palveluja.⁴⁵

⁴³ <https://yle.fi/a/74-20079077>

⁴⁴ <https://poliisi.fi/-/poliisi-varoittaa-vanhempia-lapsille-haitallisista-whatsapp-aviestiryhmista>

⁴⁵ <https://rikosentorjunta.fi/-/haaste-3-2024-lasten-ja-nuorten-radikalisoituminen>

LIITE 3 ALUSTAYHTIÖIDEN VASTUU - MAHDOLLISTAJISTA VASTUUNKANTAJIKSI

Digitaalinen maailma on meille vielä niin uusi ilmiö, että nykylainsäädäntö on jäänyt jälkeen kuinka sitä tulisi käsitellä. Alalla vallitsee todellinen villi länsi. Useissa maissa (mm. USAssa, Iso-Britanniassa, EU) viranomaiset ovat aloittaneet yksittäisiä toimia, joilla peräänkuuluttavat sosiaalisen median alustojen vastuuta lasten ja nuorten suojelemiseksi⁴⁶ ja lastensuojelujärjestöt maailmanlaajuisesti ovat peräänkuuluttaneet välittömiä toimia, joilla sosiaalisen median yritykset ja puhelinmyyjät velvoitetaan toimiin, joilla mm. estää lasten ja nuorten seksuaalinen hyväksikäyttö sosiaalisen median alustoille.⁴⁷ Yhdessäkään maassa ei kuitenkaan vielä ole laadittu yhtenäistä digitaalisen maailman yrityksiä koskevaa lainsäädäntöä, jossa painotetaan lasten ja nuorten suojelua sen vahingoilta.

Kullakin alalla toimivalla yrityksellä on omia toimintatapojaan, mutta parhaillaan mm. Apple, Google, Meta, SnapChat ja TikTok kaikki vierittävät vastuuta suojoimenpiteistä toisilleen.⁴⁸ Yritykset eivät myöskään edes itse välttämättä noudata sisäisiä sääntöjään kuinka yritykseen tietoon tulleita väärinkäytöksiä tulisi käsitellä.

Someyhtiöistä yhden suurimmista, Metan, työntekijät ovat paljastaneet yrityksen olleen vuosia tietoinen sen alustojen vahingollisuudesta lapsille ja nuorille. Silti yhtiö ei itse ryhtynyt konkreettisiin toimiin lapsia ja nuoria suojellakseen.⁴⁹ Metaa vastaan on Yhdysvalloissa menneen vuoden aikana nostettu 45 eri osavaltiossa lukuisia lakisyitteitä, joiden mukaan Meta on ollut tietoinen sen digitaalisten alustojen lapsille ja nuorille tuottamista haitoista ja vaaroista ja että se on johtanut suurta yleisöä tarkoituksellisesti harhaan.⁵⁰ Syytteiden mukaan Meta on mm. ylläpitänyt algoritmeja, jotka mahdollistavat lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia ja että yritys on ollut tietoinen miljoonista alle 13-vuotiaista käyttäjistä ja sen sijaan, että olisi sulkenut nämä tilit, se on kerännyt näiden tilien käyttöön liittyviä tietoja.

Meta on viime kuukausina esitellyt uusia tapoja, joilla se pyrkii suojelemaan lapsia ja nuoria digialustoillaan, mutta useat lastensuojelujärjestöt eivät katso näitä riittäviksi ja suhtautuvat skeptisesti asetelmaan, jossa lasten ja nuorten aktiivisuudesta riippuvainen yhtiö itse asettaa itselleen rajoitteita. Metan hyväntahtoisuutta ei puolla kesällä 2024 tullut tieto, että Meta on sääntöjen vastaisesti kohdistanut mainoksia teini-ikäisille Googlen kanssa tekemällään salaisella sopimuksella.⁵¹

Vuonna 2024 julkaistu **Trends in Financial Sextortion** -raportti⁵² kertoo karuja lukuja Metan reagoinnista heidän tietoonsa tulleista lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista (raportissa oli käsitelty 15 miljoonaa ilmoitusta): suurin osa lapsiin kohdistuvista seksiin liittyvistä kiristystapauksista oli tehty Instagramin välityksellä (60%), Facebook seurasi kakkosena (33.7%). Hyväksikäyttäjät toteuttivat uhkauksensa ja julkaisivat kiristämänsä materiaalia eniten

⁴⁶ <https://www.infosecurity-magazine.com/news/social-media-protect-children/>,
<https://www.politico.eu/article/eu-goes-after-tiktok-over-addictive-design-minors-protections/>,
<https://www.npr.org/2024/01/31/1228062503/mark-zuckerberg-linda-yaccarino-tech-ceos-washington-kids-safety>,
<https://www.washingtonpost.com/technology/2024/09/19/ftc-report-social-media-streaming-child-online-privacy-safety/>

⁴⁷ <https://www.iwfb.org.uk/news-media/news/meta-failing-to-stop-spread-of-child-sexual-abuse-imagery-in-wake-of-huw-edwards-scandal/>

⁴⁸ <https://theconversation.com/meta-has-a-new-plan-to-keep-kids-safe-online-but-its-a-missed-opportunity-for-tech-giants-to-work-together-238224>

⁴⁹ <https://edition.cnn.com/2023/11/07/tech/meta-ignored-warnings-instagram-harm/index.html>

⁵⁰

⁵¹ <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-instagram-is-toxic-for-teen-girls-company-documents-show-11631620739>

⁵² <https://www.ft.com/content/b3bb80f4-4e01-4ce6-8358-f4f8638790f8>

⁵² <https://endsexualexploitation.org/instagram/>

Instagramissa (81.3%), seuraavaksi suurin osuus julkaistiin Snapchatissa (16.7%). Suurin osa alkuyhteydenotoista tapahtui Instagramissa (45.1%), toiseksi eniten Snapchatissa (31.6%). Raportissa käsitellyistä ilmoituksista Facebook ja Instagram reagoivat sextortion-ilmoituksiin jopa yli kuukauden viiveellä.

Suomalaisnuorten kokemus yritysten halukkuudesta auttaa kertoo samaa tarinaa. Sosiaalisen median verkkoalustojen tarjoama suoja ja moderointi on näennäistä: asiattomien, uhkaavien tai jopa laittomien sisältöjen ilmiannot eivät suomalaisnuorten mukaan yleensä johda mihinkään.⁵³

Digimaailman yrityksillä on käytettävissään huomattavat resurssit. Meta keräsi liikevoittona vuonna 2023 lähes 40 miljardia dollaria.⁵⁴ Applen liikevoitto iPhone-puhelinmyynnistä oli samana vuonna noin 50 miljardia dollaria.⁵⁵ Molempien yritysten tulos on riippuvainen siitä, kuinka paljon käyttäjät viettävät aikaa heidän tuotteidensa parissa, joten on luonnollista että yhtiöt panostavat laitteiden ja ohjelmien käyttöä lisäävään tuotekehitykseen sekä datan keräämiseen ja hyödyntämiseen käyttäjistään. Vuonna 2023 Metan R&D-kulut olivat 38 miljardia dollaria.

---

⁵³ <https://suavartensomessa.fi/nuorten-ratkaisut-somehairinta/>

⁵⁴ <https://www.statista.com/statistics/223289/facebooks-quarterly-net-income/>

⁵⁵ <https://www.statista.com/statistics/267728/apples-net-income-since-2005/>

LIITE 4 SUOJAİKÄRAJAN MERKITYKSELLISYYDESTÄ

YK:n Lapsen oikeuden komitea puoltaa suojaikärajojen asettamista, jos kyse on alaikäisen turvallisuudesta ja suojelusta.⁵⁶ Suojaikärajan tulee vastata kehitystason mahdollistamaa riskinarviointikykyä. Tällaisia suojaikärajoja on Suomessa asetettu jo mm. ajoluvan saamiselle, alkoholin ja tupakan ostamiselle, seksuaaliselle kanssakäymiselle, elokuvien ja pelien levittämiseksi. Nämä Suomessa laeilla asetetut suojaikärajat on katsottu perustelluiksi viitaten kehitystasoon: vasta kun nuoren harkintakyky on kehittynyt tarpeelliselle tasolle, voi hän olla kykenevä tekemään päätöksiä, joilla saattaa olla hänen elämälleen pitkäaikaisia vaikutuksia.

Lapset ja nuoret ovat biologisen ja psykologisen kehitysvaiheensa ja aivojen kehittymättömyyden vuoksi erityisen haavoittuvia sääntelemättömän digitaalisen median haittavaikutuksille. Aivot käyvät läpi erittäin herkkää ajanjaksoa noin 19-vuotiaaksi saakka: tämä on aikaa, jolloin ihmisen identiteetti ja itsetunto kehittyvät voimakkaasti. USA:n terveysministeriön julkaisema raportti⁵⁷ toteaa, että säännöllinen sosiaalisen median käyttö voi liittyä selkeisiin muutoksiin kehittyvissä aivoissa, mikä saattaa vaikuttaa mm. tunneoppimiseen ja -käyttäytymiseen, impulssien hallintaan ja tunteiden säätelyyn. Raportti viittaa tutkimukseen, jonka mukaan sosiaalista mediaa yli kolme tuntia päivässä käyttävillä 12–15-vuotiailla amerikkalaisilla teini-ikäisillä oli kaksi kertaa suurempi riski mielenterveysongelmiin, kuten masennukseen ja ahdistuneisuuteen. Tämän tuloksen tulisi huolestuttaa meitä suomalaisia: yli kaksi kolmasosaa 9-17-vuotiaista nuorista arvioi käyttävänsä sosiaalisen median palveluissa tai digitaalisten pelien parissa arkipäivisin kolme tuntia tai enemmän.⁵⁸ 13-17 -vuotiaista noin 17 % käyttää internetiä yli 7 tuntia päivässä.⁵⁹

Olemme jo aikaisemmin kuvailleet sosiaalisen median sovellusten käyttämää *ajoittaisen vahvistuksen -periaatetta*. Tässä yhteydessä on hyvä painottaa, että Suomessa on jo asetettu suojaikäraja samaan periaatteeseen perustuvalla alalla: rahapelejä pelataksena tulee tunnistautua, jotta voidaan varmentaa, että pelaaja on yli 18-vuotias. **Arpajaislakia** laadittaessa rahapeleihin liittyvä riski todettiin suureksi, koska Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemän tutkimuksen mukaan 3 %:lla suomalaisista on rahapeliongelma; tämän vuoksi nähtiin perustelluksi ja aiheelliseksi ryhtyä suojelemaan kaikkia alle 18-vuotiaita. Luku vaikuttaa vaatimattomalta verrattuna älypuhelimien käyttöön: Tilastokeskuksen mukaan lähes kaikilla 10-19-vuotiailla suomalaisnuorilla on älypuhelin⁶⁰ ja 16% suomalaisnuorista täyttää some-riippuvuuden kriteerit. Älypuhelimet ja niiden kautta avautuva digimaailma aiheuttaa haittaa huomattavasti suuremmalle väestöosalle kuin mitä rahapelit. Jos arpajaislakia perusteltiin mm. pelien riippuvuutta aiheuttavilla vaikutuksilla ja lailla katsottiin olevan myönteisiä vaikutuksia lasten oikeuksien toteutumisen kannalta, pätevätkin samat perustelut älypuheliiniin ja niiden kautta avautuvaan digimaailmaan.

Älypuheliiniin ja digimaailman alustoihin liittyvässä arvioinnissa asiantuntijat katsovat yleisesti, että vasta 16-vuotiaan voi olla jollain tapaa mahdollista ymmärtää älypuhelimien ja digimaailman alustojen käyttöön liittyviä mahdollisia riskejä ja niiden merkitystä hänen tulevalle elämälleen.

⁵⁶ YK nro 4 (2003), kohta 9. CRC/C/SWE/CO/5, kohta 54. Kts. myös CRC/C/OPAC/SWE/CO/1, kohta 15.

⁵⁷ Surgeon General Advisory: Social Media and Youth Health. 2023.

⁵⁸ <https://www.hhs.gov/sites/default/files/sg-youth-mental-health-social-media-advisory.pdf>

⁵⁹ https://cdn.mll.fi/prod/2024/02/05161921/nuorten_mediankayton_kysely_2024_a4.pdf

⁶⁰ <https://www.ebrand.fi/some-ja-nuoret/>

⁶⁰ <https://stat.fi/uutinen/mobiiliteknologia-mullisti-lasten-ja-nuorten-ajanvieton-televisio-katselu-vahentynyt-somen-kaytosta-tullut-jatkuvaa>

LIITE 5 TUNNISTAUTUMISEN TÄRKEYDESTÄ

Yhteiskunta on jo ryhtynyt toimiin suojellakseen alaikäisiä digitaalisessa alusta- ja verkkomaailmassa, mutta laihoin tuloksin, sillä alustoja ylläpitäviä yrityksiä ei tosiasiaassa edellytetä varmistumaan siitä kuka tai minkä ikäinen henkilö on kirjautumassa alustalle.

Sosiaalisen median alustoilla on pääsääntöisesti 13-vuoden käyttöikäraja ja tämän lisäksi **EU:n tietosuoja-asetus** edellyttää jäsenvaltioita rajaamaan alaikäisten mahdollisuutta antaa suostumus omien henkilötietojensa käsittelyyn verkkoympäristössä. Suomessa kyseinen ikäraja on 13 vuotta. Sitä nuorempien tulee saada vanhemmiltaan lupa käyttää verkkopalveluita, jotka tallentavat henkilötietoja. Ajatus molempien ikärajojen taustalla on hyvä, mutta toteutus huono. Useimmat alustat luottavan tilinperustajan omaan ilmoitukseen asiasta: rasti ruutuun riittää todisteeksi yli 13-vuoden iästä. Kun pakollista tunnistautumista ei ole, tietosuoja-asetuksen tavoite suojata alle 13-vuotiaita ja myös somealustojen omat ikärajoitukset osoittautuvat merkityksettömiksi. Tästä hyvä osoitus on DNA:n teettämän koululaiskyselyn tulokset 5-12-vuotiaiden suomalaislasten sosiaalisen median käytöstä: kyselyn mukaan 32% heistä käyttää aktiivisesti TikTokia, 12% Instagramia, 75% YouTubea, 24% Snapchatia ja 86% WhatsAppia (kaikilla näillä alustoilla on 13-vuoden ikäraja). DNA on määritellyt aktiivisen käytön tarkoittavan päivittäistä tai vähintään useita kertoja viikossa toteutuvaa käyttöä.⁶¹ On epäselvää kuinka moni lapsista on alustalla vanhempiensa luvalla.

Kun henkilöllisyyttä ei varmisteta, myös valetilien perustaminen on helppoa. Koulukiusaaja voi perustaa nimettömyyden turvin tilin, jolla pilkataan koulukaveria tai julkaistaan nöyryyttäviä videoita kiusaamistilanteesta. Aiemmin jo viitattiin **Poliisihallituksen raporttiin** ryöstörikoksista, joissa merkittävä tavoite on päästä julkaisemaan väkivaltaista ja nöyryyttävää materiaalia. **Rikosuhripäivystys** varoittaa verkon nimettömyyden ja kasvottomuuden luomista mahdollisuuksista hyväksikäytölle: *”Tekijä voi esittää olevansa eri-ikäinen kuin todellisuudessa on. Myöhemmin tilanteeseen voi tulla mukaan esimerkiksi kiristämistä ja pelottelua. Seksuaalinen hyväksikäyttö toteutuu verkon välityksellä, mutta tilanne voi edetä tapaamiseen ja fyysisiin tekoihin. Grooming on vakava uhka lasten turvallisuudelle ja uhkaa salakavalasti kaikkia verkkoympäristössä liikkuvia lapsia ja nuoria.”*⁶² Pakollinen tunnistautuminen voisi estää useammat näistä tilanteista - tai ainakin tekisi poliisin jälkityön helpommaksi.

EU pyrkii hillitsemään sosiaalista mediaa myös digitaalisten palveluiden säädöksellään (**EU Digital Services Act**, ”DSA”). DSA vaatii yli 45 miljoonan käyttäjän sosiaalisen median palveluita, kuten Youtubea, TikTokia ja Facebookia, avaamaan järjestelmänsä Euroopan komission tarkastettavaksi. Ensisijaisena tarkoituksena on varmistaa, etteivät palvelut aiheuta haittaa alaikäisille. Asetuksella pyritään välttämään lapsille kohdennettua mainontaa sekä estämään käyttäjäprofiilin mukaisia videosuosituksia. Asetuksen tavoittelema suojaa kuitenkin vesittyä, jos käyttäjien on mahdollista kirjautua alustalle eri ikäisenä kuin mitä todellisuudessa ovat. Yritysten asenteesta DSA:n velvoitteiden täyttämiseksi kertovat Euroopan komission asiassa vireille nostamat kanteet X:ää ja Metaa (koskien alustoja Instagram, Facebook) vastaan.^{63 64}

Tunnistautuminen on todettu jo helpoksi ja tehokkaaksi tavaksi vahvistaa lain tavoittelemaa suojaa. Kun rahapelaamisesta aiheutuvat taloudelliset, sosiaaliset ja terveydelliset haitat

⁶¹ <https://www.innowise.fi/fi/sosiaalisen-median-kaytto-suomessa-somekatsaus-022024/>

⁶² <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-3-2019/grooming-on-uhka-lasten-turvallisuudelle/>

⁶³ <https://eucrim.eu/news/first-formal-proceedings-launched-by-commission-under-dsa-x-under-investigation/>

⁶⁴ <https://www.scl.org/commission-opens-formal-proceedings-against-facebook-and-instagram-under-the-digital-services-act/>

osoittautuivat ilmeisiksi, arpapelilaissa edellytetyllä tunnistaumisella on pystytty ennaltaehkäisemään pelihaittoja, helpottamaan ikärajavaivontaa ja rakentamaan turvallisempaa peliympäristöä. Alkoholista tai tupakkaa ostaessa alle 30-vuotiaalla pitää valmistautua esittämään henkilötodistus. Mitä korkeammaksi riskit kasvavat, sitä enemmän on vaadittu: ajoneuvon ajaminen edellyttää suojaikärajan ylittämisen lisäksi läpipääsyä ajotestistä, jotta voidaan varmentua, että nuorella on perustaidot tiellä liikkumisessa. Nämä keinot on mahdollista ottaa käyttöön myös älypuhelimien kautta avautuvassa digimaailmassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kehityksen suojelemiseksi.

Tunnistaumisvelvoitteeseen liittyy myös riskejä, jotka tulee huomioida kuten yksityisyyden loukkaukset, alustojen profiloitumahdollisuudet, ja anonyymiteetin menettäminen. Näitä riskejä ja iänvarmistusteknologian tämän hetkistä tilaa on käsitelty kattavasti mm. katselmuksessa "*Trustworthy Age Assurance*"⁶⁵. Lain laatijan tulisi siis puuttua myös mm. kysymyksiin: Mikä taho varmistaa tunnistautumisen? Onko tunnistautumistietoja mahdollista kerätä ja tallentaa myöhempää käyttöä varten? Millä tavoin tunnistauminen mahdollistaa käyttäjän seuraamisen muihin tarkoituksiin kuin lasten ja nuorten suojelemiseksi?

---

⁶⁵ https://www.greens-efa.eu/files/assets/docs/age_assurance_v2.1.pdf

ALLEKIRJOITTAJAT

Riikka Ihamuotila

kolmen lapsen äiti, juristi
Digirauha ry:n perustajajäsen

Ada Ihamuotila

opiskelija

Anu Raevuori

Nuorisopsykiatrian professori
HUS Psykiatria, Helsingin yliopisto

Silja Kosola

Nuorisolääketieteen dosentti, Helsingin yliopisto
Tutkimusjohtaja, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue

Meeri Kosola

opiskelija

Suvi Uski

Sosiaalipsykologi, sosiaalisen median tutkija
Someturvan perustaja ja toimitusjohtaja

Max Karukivi

Nuorisopsykiatrian apulaisprofessori
Turun yliopisto, Tyks Nuorisopsykiatria

Suvianna Hakalehto

Lapsi- ja koulutusoikeuden professori
Itä-Suomen yliopisto

Nina Sajaniemi

Kasvatustieteen professori, Kehitysneuropsykologian dosentti
Itä-Suomen yliopisto

Risto Murto

toimitusjohtaja
Varma

Ulla Nord

asiamies
Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö